

Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/
Journal of Travel and Hospitality Business
Cilt/Vol:18(2),Yıl/ Year: 2021, ss/pp, 293-316.
Gönderim Tarihi/ Received:15.01.2021
Kabul Tarihi /Accepted: 03.03.2021
DOI: 10.24010/soid.861741

Araştırma Makalesi/ Research Article

Edebiyat Turizmi: Kazdağları Üzerine Bir İnceleme

Literary Tourism: A Study On Ida Mountains

Doç.Dr. Hacı Mehmet YILDIRIM
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Turizm Fakültesi,
Çanakkale, Türkiye
E-posta: hadjimehmet@gmail.com

Berna ERGÜN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Çanakkale, Türkiye
E-posta: ergun.berna@gmail.com

Öz

Edebiyat turizmi; yazar evlerinin müzelere dönüştürülmesi, yazarların eserlerinde geçen mekanların ziyaret edilmesi, fuar ve festival gibi etkinlikleri takiben edebiyat temalı tur paketleri ile yükselişe geçmiştir. Türkiye'de kültür ve sanatın başkenti olarak tanımlanan İstanbul'da, son dönemlerde başlayan edebiyat temalı tur programları ile dünyadaki edebiyat turizmi eğilimine paralel yükseliş gözlemlenirken; Anadolu ise edebi eserleri ile işlenmeye hazır zengin ham bir kaynaktır. Bu çalışmada, doğası, kültürü ve tarihiyle bilinen Kazdağları'nın edebi varlıklarının, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak durum analizi yapılmıştır. Kazdağları, dünya çapında tanınmış yazarlara ve onların eserlerine kaynaklık eden, uluslararası alanda edebiyat turizmi potansiyeline sahip bir coğrafyadır. Kazdağları edebi varlıklarının tespit edilmesi, turizmin çeşitlendirilmesine ve alan yazında fazla çalışma bulunmayan edebiyat turizmine katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Turizmi, Edebiyat Turisti, Edebi Mekanlar, Kazdağları.

Abstract

Literary tourism; It has started to rise with literary-themed tour packages following events such as turning writers' houses into museums, visiting places in the works of writers, fairs and festivals. In Istanbul, which is defined as the capital of culture and art in Turkey, a rise in parallel with the trend of literary tourism in the world has been observed with the literature-themed tour programs that have started recently; Anatolia, on the other hand, is a rich raw resource ready to be processed with its literary texts. In this study, the situation analysis of the literary texts of Kazdağları, which is known for its nature, culture and history, was made by using document analysis, one of the qualitative research methods. Kazdağları is a geography that has the potential of literary tourism in the international arena, which is the source of world-renowned authors and their works. Identifying the literary assets of Kazdağları contributes to the diversification of tourism and to literary tourism, which has not been studied much in the literature.

Key Words: Literary Tourism, Literary Pilgrims, Literary Place, Ida Mountains.

Extended Summary

Purpose

In this study, the literary tourism potential of Ida Mountains, which is known for its historical, natural, and cultural richness, which is a source of many texts from ancient times to today, is examined within the scope of literary tourism practices. The prominent writers about Ida Mountains, real or fictional places related to the authors, places in the texts of the relevant authors, movies that the texts originated from, literature-themed tour programs, festivals, memorial days, book fairs, etc. The elements of literary tourism have been examined through document analysis, one of the qualitative research methods. In this context, it is aimed to determine the literary existence of Ida Mountains and to contribute to the diversification of tourism in the region. The fact that there are not many studies examining literary tourism among tourism types in the literature increases the importance of the research.

Background

Literary tourism, having a specific theme and offering an area of experience where participants can develop their interests, etc. It is among the special interest tourism types with its features. Literary tourism is a type of tourism that includes visits to destinations and places that are mentioned in the writer's texts or related to the author due to the reputation of a literary text or a writer in general definition (Busby & Klug, 2001). In other words, literary people, their living spaces, and places where their texts are seen are the attraction factors of literary tourism.

Literature tourism, which is not limited to literary venues, includes travel writing, visits to local bookstores, book fairs or festivals, commemoration ceremonies held on behalf of the author, movies, series, theater etc. It also includes programs that include visual arts. Through these organizations, literary tourists have an experience where they can develop their interests in real or fictional spaces connected with the writers they are interested in and could escape from the present time by carrying the past to the present (Narli, 2007; Mansfield, 2015).

Method

In this study, data were collected through document analysis to examine the literary tourism potential in Ida Mountains. While the focus of the research is on key concepts (literature tourism, literary tourist, literature tours, literary venue, literary cities, literary festivals, etc.); the boundaries of the writers of classical literature and their texts are determined by the authors, poets, and their texts. To provide a systematic analysis of the findings, categorization was made based on the common features of literature tourism, which was determined by literature review. Results: data for categories consisting of literary venues, festivals, events, visual media (film-series) etc. in real or fictional text related to the author; books, articles, newspapers, magazines, reports and internet publications etc. It has been obtained from all kinds of written and oral records. The obtained data: With its textual analysis and interpretation, the potential has been reached through the answers to the questions of why and how on literature tourism in Ida Mountains.

Findings

There are many texts and lines belonging to the places that are the source of the writers' texts in the Ida Mountains region and it is possible to diversify them through different authors and texts. The authors of classical literature gain momentum in the world and Turkey examples of literary tourism awareness so that more writers and their texts are discussed.

Results

Ida Mountains have international literary tourism potential with their world-renowned literary assets and places. Presenting the literary venues visited within the scope of culture and nature tour programs today to the target audience with the programs to be created with the theme of literature; It will add quality to the tourism of the region and ensure the continuation of tourism activity regardless of the season. In this sense, it is important to raise awareness about the literary values and assets of the region with multi-stakeholder projects involving public, private sector and non-governmental organizations. Considering the tourism effect of the literary texts that serve as a source for movies and TV series, it will be useful to evaluate the literary sources of Ida Mountains. With literature-themed organizations, inviting authors known to a wide range of people and conducting studies to make new books the source of geography, making promotional tours with known authors in the footsteps of literary texts will accelerate the process. Literary themed hotel, cafe etc. The opening of the spaces by enriching the content with literary resources and objects will create a basis for holistic literature tourism.

1. Giriş

Turizm endüstrisi, değişen tüketim kalıpları etkisinde, 21. yüzyılda 'deneyimleme endüstrisi'ne doğru evrilmektedir (Douglas ve Derret, 2001). Kitle turizminin, genele hitap eden, pasif turist rolü sunan tur programları; yerini bireylerin ilgilerine yönelik hazırlanan, aktif rol üstlenilen programlara bırakmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 1985) söz konusu turizm anlayışını, özel ilgi turizmi üzerinden "belirli bir temaya sahip olan turistik merkezleri ziyaret etmek ve belirli ilgilerini geliştirmek amacını güden kişilerin, bireysel ya da grup halinde katıldıkları uzmanlaşmış bir turizm türü" olarak tanımlamaktadır. 1980'lerle farklılaşan toplumsal değerler, ekolojik sorunlara karşı farkındalık, eğitim avantajları, estetik muhakemeler, kişisel ve toplumsal ilerleme gayesi vb. olguların etkisinde yükseliş gösteren ve kavramsallaşan özel ilgi turizmi; kuşkusuz yeni bir olgu değildir. İnsanların ilk çağlardan günümüze ilgi, merak ve macera gibi özel amaçlarla seyahat ettikleri bilinmektedir.

Ekoturizm, macera turizmi, kültürel turizm vb. başlıca özel ilgi turizmi alanları; kişilerin değer ve niteliklerine göre dalış turizmi, av turizmi, golf turizmi, kış turizmi gibi çeşitlenen bir eğilim göstermektedir. Asya'dan Avrupa'ya dünyanın farklı coğrafyalarında tur operatörleri tarafından; kadın, eşcinsel, yönetici, macera sever, araştırmacı farklı gruplardaki özel ilgi sahiplerine sunulan farklılaştırılmış, özelleştirilmiş bu ürünlere, internetin yaygınlaşmasıyla ulaşım kolaylaşmaktadır (Hall ve Weiler, 1992). Özel ilgi turistleri, kısa zamanda deneyimleyebilecekleri ve duyarlarını harekete geçiren bu etkinlikler için turizm organizatörlerine para ödemeye razı olmaktadır. Diğer bir deyişle, ürünün değil deneyimle elde edilecek duygunun kendisinin satın alınması esas olmaktadır. Kişisel fikirlerin, projelerin hayata geçirildiği, ambiyansın, estetiğin, atmosferin ve samimiyetin öne çıktığı, Opaschowski (2001) tarafından, '21. yüzyılın satın alınmış cenneti' olarak tanımlanan organizasyonlar talep görmektedir. Dolayısıyla

özel ilgi turistine görevini başardığını, başka birinin hayatına olumlu etkide bulunduğunu, kişisel gelişimine katkıda bulunduğunu yaşatmak, özel ilgi turizmi odaklı organizasyonların önceliği olmaktadır (Trauer, 2004).

Edebiyat turizmi, belirli bir temaya sahip olma ve katılımcıların ilgilerini geliştirebilecekleri deneyim alanı sunma vb. özellikleri ile özel ilgi turizmi çeşitleri arasında yer almaktadır. Edebiyat turizmi, genel tanımıyla edebi bir eserin ya da bir yazarın ünü dolayısıyla yazarın eserlerinde geçen ya da yazarla bağlantısı olan destinasyonlara ve mekanlara yapılan ziyaretleri içeren turizm çeşididir (Busby ve Klug, 2001). Başka bir anlatımla edebi kişiler, onların yaşam alanları ve eserlerinin geçtiği yerler, edebiyat turizminin çekim unsurlarıdır. Edebi mekanlarla sınırlı kalmayan edebiyat turizmi, gezi yazarlığını, yerel kitabevlerinin ziyaretini, kitap fuarlarını ya da festivallerini, yazar adına yapılan anma törenlerini, edebiyat eserlerinin kaynaklık ettiği film, dizi, tiyatro vb. görsel sanatları içeren programları da içermektedir. Edebiyat turistleri, bu organizasyonlar aracılığıyla ilgi duydukları yazarlarla bağlantılı gerçek ya da kurgusal mekanlarda ilgilerini geliştirebilecekleri deneyim yaşamakta ve geçmişini bugüne taşıyarak mevcut zamandan kaçış fırsatı yakalamaktadır (Narlı, 2007; Mansfield, 2015).

Bu çalışmada, edebiyat turizmi uygulamaları kapsamın da tarihi, doğal ve kültürel zenginlikleri ile bilinen antik çağlardan günümüze birçok esere kaynaklık eden Kazdağları'nın edebiyat turizmi potansiyeli incelenmektedir. Kazdağları ile ilgili öne çıkan yazarlar, yazarlarla bağlantılı gerçek ya da kurgusal mekanlar, ilgili yazarların eserlerinde geçen mekanlar, eserlerin kaynaklık ettiği filmler, edebiyat temalı tur programları, festivaller, anma günleri, kitap fuarları vb. edebiyat turizmi unsurları nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılarak irdelenmiştir. Bu bağlamda Kazdağları'nın edebi varlıklarının tespit edilmesi ve bölgede turizmin çeşitlendirilmesine katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Alan yazınında turizm türleri içinde edebiyat turizmini inceleyen fazla çalışma bulunmaması araştırmanın önemini artırmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Edebiyat Turizmi ve Turisti

Edebiyat turizmi, geçmişi antik dönem yazarlarından Herodot'un 'The Histories' adlı eseriyle M.Ö. 5. yüzyılda insanları Nil Nehri ve Mısır'daki harikaları ziyaret etmeye teşvik etmesine kadar götürülebilen bir ilgi alanı olmasına rağmen, alan yazında yer alması o kadar eski değildir (Demirer, İpar ve Özkul, 2012). Bu nedenle içeriği uygulamalarla birlikte zaman içinde gelişen bir özel ilgi turizmi türü olan edebiyat turizmi, farklı turizm türlerinin bir alt dalı olarak nitelendirilebilmektedir.

Butler'ın (1986) öncü kabul edilen edebiyat turizmi tanımlaması dört kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler; bir yazarın hayatını yansıtan gerçek mekanlara yapılan seyahatler, yazarların eserlerine konu olan kurgusal mekanlara yapılan ziyaretler, bir destinasyonun pazarlanmasına yönelik edebi figürlere hitap eden destinasyonlara yapılan seyahatler, yazarın ya da eserin ününün etkisi ile öne çıkmış destinasyonlara yapılan seyahatleri içermektedir. Squire (1996) edebiyat turizmini, edebi tasvirlerle ünlenmiş ya da edebi kişilerle ilişkili yerler olarak daha dar kapsamda tanımlamaktadır. Herbert (1996) yazara, yazar ve eserle ilişkili gerçek ya da kurgu mekanlara ziyaretin yanı sıra edebiyat turizminde eserde geçen mekânın keder ya da kahramanlık açısından toplumsal önemine yüklenen anlama dikkat çekmektedir. Russo ve Borg

(2002) ise, edebiyat turizmini deneyim ile zihindeki düşüncelerin, sembol ve efsanelerin netleşeceği bir süreç olarak tanımlamaktadır.

Busby ve Klug (2001) edebiyat turizminin kapsamına, mekanları ve insanları yeniden yorumlayarak kitlelere tanıtan gezi yazarlığını; Busby ve Laviolette (2006), filmlere kaynaklık eden edebiyat eserlerine yönelik ziyaretleri; Mintel (2011) yazar ve okuyucuları buluşturan edebiyat festivallerini ve yerel kültürü tanımak ve yerel kaynaklar için yapılan yerel kitabevi ziyaretlerini dahil etmektedir. Mansfield (2015) ise edebiyat turizmini kendi içinde yer, nesne ve olaylar üzerinden üç grupta sınıflandırmaktadır. Birinci grupta eserdeki yer ve karakterler, ikinci grupta yazarın doğum yeri, yaşadığı, çalıştığı, ziyaret ettiği ve vakit geçirdiği yerler, üçüncü grupta yazarın yaşamı, çalışmaları ve eserlerle ilgili materyaller, olaylar, filmlere yer vermektedir.

Edebiyat turizmi, yazar ve yazarla bağlantılı olan mekândan esere, kurgu ya da gerçek tüm unsurları; ilgilisi olarak edebiyat turistine sunan bir turizm çeşididir. Dolayısıyla edebiyat turizminin en önemli bileşenlerinden biri edebiyat turisti olmaktadır.

MacCannell'e (1973) göre, turistler günlük yaşamlarından farklı daha derin deneyimlere yönelen ve otantik olanı bulmaya çalışan maceraperestlerdir. Edebiyat turistleri de edebi yerleri ve kişileri keşfederek, bilgi ve düşüncelerini sorgulayan daha fazla zihni faaliyet arayışında olan turistlerdir. Gerçek destinasyonlarda hayal ettiklerini yazarların tarifleri ile bütünleştirdiklerinden seyahat dergilerinden farklı olarak edebi detaylar onlar için önemlidir (Clebert, 1991; MacLeod, Shelly ve Morrison, 2018). Edebi mekanlarda bulunan objeler aracılığıyla algılarını somutlaştırmanın arayışındadırlar (Robertson ve Radford, 2009). Yazara, yazarların hayatının geçtiği, kişisel eşyalarının bulunduğu mekanlara, mekân ile yazar arasındaki sosyal, kültürel ve doğal ilişkiye merak duyarlar. Yazarın eserleriyle bağlantılı yerler olma özelliği de gösteren bu mekanlarda, gerçek ile kurgunun birleşimini deneyimlemekten keyif alırlar. Yazarın yürüdüğü yolda yürümek, hatıralarına dokunmak veya soluduğu havayı teneffüs etmek seyahatlerinin motivasyon kaynağıdır (Herbert, 1996).

Stiebel'e (2004) göre, edebiyat turistleri 'özgün', 'aslına uygun' olanı kanıtlarıyla görmenin peşindedir. Yazar evlerinin, samimi ve sıcak algısı, yazarın sözcüklerini somutlaştıran nesnelere onlar için çekim unsurudur. Sıradan bir çalışma masasını, yazarın eserini kaleme aldığı, saatlerce çalıştığı yer; sıradan bir yatağı, yazarın uykusuzluk çektiği yer algısıyla tanımlamak edebiyat turisti için ilham kaynağı olabilmektedir. Nostaljinin olanak sunduğu gündelik yaşamdan kaçış duygusu, edebiyat turistlerini etkisine almaktadır (Fawcett ve Cormack, 2001). Geçmiş şimdide yaşarken şimdiki düşsel bir alana aktarmaktadırlar (Narlı, 2007; Wang ve Zhang, 2017). Yazarla kurulan entelektüel bağ, bilgi ve ilgi düzeylerini dolayısıyla farkındalığı arttırmaktadır (Gentile ve Brown, 2015). Edebi farkındalığın yüksek olduğu edebiyat turistleri için edebi mekânın konumunun merkezi olup olmaması, doğal ve farklı mimari çekiciliklerinin olması öncelik olmamaktadır (Herbert, 2001; Wang ve Zhang, 2017).

Edebiyat turizmi ve edebiyat turisti tanımlarını genişletmek mümkündür. Diğer turizm türlerinde de olduğu gibi insanın konusu olduğu kavramları net çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle özel ilgi turizminin bir dalı olan edebiyat turizmi farklı turizm çeşitleri ile ilişkilendirilebilmektedir.

Edebiyat turizminin literatürde miras ve kültürel turizm başta olmak üzere farklı turizm çeşitleri içinde değerlendirildiği görülmektedir. Edebiyat turizmini, geçmişin

bugünkü kullanımı olarak tanımlayanlar miras turizmi altında sınıflandırmaktadır. Squire'e (1994, 1996) göre edebiyat turistleri; yazar evi, kurgu ya da gerçek yazarın eserinde geçen yerlerde, kendi geçmişlerine giderek geçmişteki o anı deneyimlemektedir. Herbert (2001) yazar ve yazarın eserlerinde geçen mekanların ziyaretlerini içeren edebiyat turizmini, miras turizmi ile ilişkilendirmekte; Aliğaoğlu ve Narlı (2012), yazarlar ve yazarların eserleriyle ilişkili yerleri edebi mekanlar ve bu mekanların turizm amacıyla ziyaret edilmesini edebi miras turizmi olarak tanımlamaktadır. Hoppen, Brown ve Fyall (2014) edebi mekânın miras turizmi; edebi eserlerin ise kültür turizmi ile bağının daha kuvvetli olduğunu vurgulayarak edebiyat turizmini her iki kategoriye de dahil etmektedir.

Kültürel turizmin bir alt çeşidi olarak edebiyat turizmini sınıflandıran Robinson ve Andersen (2002), edebiyat turizminin antropolojik açıdan ziyaret edilen yerlerdeki insanların kültürel değerlerini anlamaya, tanımaya yönelik yarattığı motivasyona dikkat çekmektedir. Ayrıca, edebiyatın, yaratıcı sanatlar kapsamında değerlendirilmesini vurgulayarak kültürel turizm altında sınıflandırılmasını desteklemektedirler. UNWTO (2017) kültürel turizmi, gidilen destinasyonun ayırt edici somut ve somut olmayan kültürel unsurlarının keşfedilmesi, öğrenilmesi ve deneyimlenmesi olarak tanımlarken edebiyatı; sanat, mimari, müzik ve inanç gibi söz konusu kültürel unsurlardan biri olarak belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle edebiyat turizmini kültürel turizm altında sınıflandırmaktadır.

Edebiyat turizminin tanımı genişletildiğinde kültür ve miras turizminden farklı olarak diğer turizm çeşitleriyle de ilişkilendirilmektedir. Dünyanın farklı noktalarında gerçekleşen kitap fuarları, edebiyat festivalleri, anma günleri dolayısıyla etkinlik turizmi; edebi eserlerin filmlere, dizilere kaynaklık etmesi nedeniyle film-dizi turizmi kapsamında görülmektedir (Busby ve Klug, 2001). Eserin yazarı ile bağlantılı ziyaret edilen yerler arasında doğduğu, yaşadığı yerin yanı sıra mahkûm olduğu ya da öldüğü yerlerin bulunması hüzün turizmi ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır (Busby ve Devereux, 2015). Mintel (2011) ise edebiyat turizmini daha geniş kapsamlı olan niş turizmi olarak nitelendirmektedir.

Dünya'da ve Türkiye'de edebiyat turizmi örneklerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Öne çıkan edebiyat kentleri üzerinden edebiyat turizmi örneklerini incelemek kavramın somutlaşmasına katkı sunmaktadır.

2.2. Dünya'da ve Türkiye'de Edebiyat Turizmi

Edebiyat turizmi uygulamaları ağırlıklı olarak köklü edebiyat geleneğine sahip, okuma alışkanlığının yaygın olduğu ülke ve bölgelerde görülmektedir. Daha çok klasik edebiyat eserleri ve yazarları üzerinden gerçekleşen programlar son yıllarda popüler kitaplar ve film uyarlamaları ile birlikte zenginleşmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası alanda yürütülen projeler edebiyat turizmine katkı sunmaktadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO, 2020) Edinburgh, Dublin, Prag'ın aralarında yer aldığı dünya çapında 28 şehri 2004 yılından bu yana 'Edebiyat Şehri' ilan ederken; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB, 2011) her ilin edebiyat yazarları, mekanları ve etkinliklerini içeren 'Türkiye'nin Edebiyat Haritası' adlı bir çalışma yayınlamıştır. Edebiyat klasiklerine, dünyaca ünlü yazarlara ya da onlara ait müzelere ev sahipliği yapan bu kentleri ziyaret etmek isteyen turistler, edebi rotalara özel düzenlenmiş tur paketlerine ya da kültür turları içinde yer alan edebi mekân ziyaretini içeren programlara dahil olmaktadır.

İrlanda'nın Dublin şehri; James Joyce, Oscar Wilde, William Butler Yeats, George Bernard Shaw, Samuel Beckett ve Jonathan Swift gibi dünya çapında bilinen edebiyat yazarlarının şehri olarak köklü edebiyat geleneğine sahiptir. James Joyce Merkezi yazarın eserleri ve eşyaları ile yazara ait gerçek bir mekân etkisinde yazarın kendisini yaşatırken, yazarın kitaplarının ve resimlerinin bulunduğu kupa, t-shirt gibi hediyeelik eşyaların satıldığı merkezin mağazası da ilgi görmektedir. Yazarın 'Ulysses' kitabının kahramanı 'Leopold Bloom'dan adını alan,1954'ten bu yana gerçekleşen 'Bloomsday Edebiyat Festivali' kapsamında; romanın yazıldığı 1900'lerin başına ait kostümlerle, edebi eserlerin okunduğu toplantı ve müzik gösterilerini içeren edebi etkinliğin yanı sıra yazarın 'Ulysses' ve 'Dublineers' romanlarında geçen sokakları, yapıları, lokantaları ve pubları içeren mekanların rotasında yürüyüş, bisiklet ve otobüs gezileri şeklinde edebiyat turları yapılmaktadır. Festival dışında, James Joyce Merkezi'nin ve tur acentelerinin düzenlemiş olduğu farklı turlarla Dublin'i edebi bir mekân olarak gezme imkanı bulunmaktadır (Johnson, 2004; James Joyce Centre, 2020).James Joyce'un Dublin'i turları kadar Oscar Wilde turları da ilgi görmektedir. Ayrıca, 1988'den bu yana hizmet veren edebiyat barı 'Literary Pub Crawl' ve otobüs ile yazarları tanıtan 'Writers BusTour' Dublin'in edebiyat temasının parçalarıdır (Agarwal, 2017).

İngiltere'nin Londra şehri; Charles Dickens, Geoffrey Chaucer, John Milton, John Keats ve H.G.Wells gibi ünlü yazarların doğduğu şehirdir. 1925'te müzeye dönüştürülen Charles Dickens'ın1837-1839 yılları arasında yaşadığı evinde yer alan resimler, el yazısı notlar, yazarın orjinal eşyaları edebiyatseverlere gerçek bir edebi mekânda yazarla bağ kurma imkanı tanımaktadır. Virginia Woolf Turu'na katılan yazarın takipçileri, yazarın bugün Rodmell, East Sussex'de müze olan 1919'da taşındığı, aralarında T.S. Eliot, Maynard Keynes, Vanessa Bell gibi isimlerin yer aldığı sanatçıların konuk olduğu, 'Deniz Feneri' ve 'Dalgalar' gibi eserlerini yazdığı evini ziyaret etmektedir. Sir Arthur Conan Doyle'un kitabının ilham verdiği filmleri ve dizileri bulunan dünyaca bilinen dedektif 'Sherlock Holmes'un adıyla gerçekleştirilen turda ise, dedektifin maceralarının geçtiği yerler ve 221b Baker Caddesi'ndeki kurgu müze ev görülmektedir (Herbert, 2001; McLaughlin, 2016).Londra'da klasik eserlerin yanı sıra çağdaş edebiyat kaynaklı J.K. Rowling'in 'Harry Potter' kitap serisine yönelik 'Harry Potter' turları düzenlenmektedir. Bracknell'den başlayan turlar, Londra Hayvanat Bahçesi, Harry Potter'ı Hogwarts Büyücülük Okulu'na götüren tren, tarihi Gloucester Katedrali, Alnwick Kalesi, LacockAbbey Köyü, Oxford Üniversitesi'nde bulunan Bodleian Kütüphanesi ziyaretini içermektedir ('Harry Potter Turu', 2020). Kitabın ilham verdiği film serisinin çekimlerinin gerçekleştiği Warner Bros Stüdyoları (Watford) ziyareti ve burada bulunan hediyeelik eşyaların yer aldığı mağazadan alışveriş turların kapsamında yer almaktadır (Lee, 2012; Waysdorf ve Reijnders, 2016). Ayrıca İngiltere Abbotsford'da, Sir Walter Scott büyük saygı görürken; Stratford Shakespeare ile, Haworth'da Bronte Kardeşler ile anılmaktadır (Agarwal, 2017).

Fransa'nın Paris şehri, Alexander Dumas ve Victor Hugo gibi Fransız yazarların yanı sıra Gertrude Stein, Ernest Hemingway, F. Scott Fitzgerald gibi dünyaca bilinen yazarların yaşadığı şehir olarak sanat ve edebiyatın merkezi olmuştur. Hemingway, eserleri ve hayatıyla ABD'de gerçekleşen edebiyat turlarının çekim unsuru olmakla birlikte; yazarın 'Paris bir Şenliktir' anılar kitabının izinde Latin Quarter çevresinde edebiyat turu yapmak mümkündür. Oscar Wilde'ın ve Charles Baudelaire'in Louvre Müzesi ve Seine Nehri'ni gören Hotel du Quai Voltaire'de kaldıkları odaları; 1686'da açılan V. Hugo, O. Wilde, H. Balzac, Voltaire'in akşam yemekleri için tercih ettiği Le Procope Restoran; Hemingway, Camus, Sartre gibi isimlerin bir şeyler içip çalıştığı Les Deux Magots Kafe edebiyat turistlerinin gerçek ile hayali deneyimledikleri ziyaret noktalarındandır. 19. yüzyılda kendi haline bırakılan Notre Dame Katedrali'ni, 'Notre

Dame'ın Kamburu' romanı ile dünya çapında binlerce ziyaretçi çeken turizm merkezine dönüştüren Victor Hugo'nun yaşadığı La Maison de Victor Hugo; 'Godot'yu Beklerken'in yazarı Samuel Beckett'in yaşadığı Ecole Normale Superieure bölgesinde bulunan ev; Seine Nehri kenarında, 'Goriot Baba', 'Vadideki Zambak' romanlarıyla tanınan Balzac'ın bir çok kitabını yazdığı, içinde çalışma masası, koltuğu ve kütüphanesinin görülebileceği mütevazı ev, 1900'lerin başından bugüne müze olan Paris'in en çok ziyaretçi çeken edebi merkezlerindedir (Herbert, 1996; Agarwal, 2017). James Joyce'dan Hemingway'e dünyaca tanınan birçok yazarın kitabını 1919'dan günümüze yayınlayan ve edebiyat dünyasının sıklıkla ziyaret ettiği 'Shakespeare and Company Kitabevi' edebiyat turistlerinin ziyaret noktaları arasında olmakla birlikte 2003'ten bu yana yılda iki kez düzenlenen edebiyat festivaline ev sahipliği yapmaktadır. Voltaire, Rousseau, Victor Hugo, Emile Zola gibi ünlülerin mezarlarının bulunduğu anıt mezar Pantheon ve dünya sanat, edebiyat ve müzik tarihine iz bırakmış isimlerin mezarının bulunduğu Pere Lachaise Mezarlığı da Paris edebi mekanları arasındadır. Son dönemde Dan Brown'un kitabı 'Da Vinci Şifresi'nin izinde gerçekleştirilen Paris turları, modern edebiyatın filmlere uyarlanması, Paris'te yarattığı edebiyat turizmi etkisine örnek olmaktadır (Özkök, 2004).

Çek Cumhuriyeti'nin Prag şehri, birçok ziyaretçinin aklında Franz Kafka ile yer edinmektedir. Kafka otelleri, kafeleri ve birçok yerde satılan Kafka fincanları, posterleri gibi hediyelik eşyaların bu algı üzerinde etkisi en az Kafka'nın hayatından ayrıntıların kişisel eşyaları ve eserleri ile sergilendiği 2005'te kurulan Cihelna 2b adresindeki Kafka Müzesi kadar vardır. Kundera, Holan ve Rilke gibi yazarlara da ev sahipliği yapan Prag'da 1881'de açılan Grand Café Savia dönemin yazarlarının uğrak yeri olarak önemli edebi mekanlardan biridir (Agarwal, 2017).

Rus edebiyatının zengin dünyası edebiyat turizminde de kendisini göstermektedir. Dünyadaki diğer ülkelere göre daha fazla edebiyat müzesi ve mekanı bulunan Rusya'nın edebi mekanlarının tümüne değinmek mümkün olmasa da öne çıkan örnekler edebiyat turizminin etkisini ortaya koymaktadır. St. Petersburg yakınlarında bulunan Rusya'nın en ünlü çekiciliklerinden biri Tsarskoe Selo, 1811-1817 yılları arasında liseyi burada okuyan Aleksander Puşkin'in onuruna, 1937'de Puşkin olarak yeniden adlandırılmıştır. Rus şiirlerinin altın çağına ithafen kent 'ilham perisi kenti' olarak görülmektedir. Bununla birlikte Puşkin'in 1837'de bir düelloda ölene kadar yaşadığı ev Aleksandr Puşkin Müzesi olarak St. Petersburg'daki en büyük ve en çok ziyaret edilen edebiyat müzesidir (Agarwal, 2017). Dostoyevski, St. Petersburg'da her biri kilise gören yirmiden fazla evde yaşamıştır. Ömrünün son yıllarını geçirdiği ve hemen yanındaki apartman dairesinde 'Karamazov Kardeşler' romanını yazdığı ev, 1971'den bu yana Dostoyevski Müzesi olarak hizmet vermektedir. Bununla birlikte, St. Petersburg'da Dostoyevski'nin 'Suç ve Ceza' kitabının ana karakterinin izinde 'Suç ve Ceza Yürüyüş Turu' yapılmaktadır ('Dostoevsky Museum', 2020; www.viator.com, 2020). Moskova'nın 120 km güneyinde bulunan Tula'da; 1828-1910 yılları arasında hayatını geçiren, 'Savaş ve Barış'ın yazarı, dünyaca bilinen yazar Leo Tolstoy'un anısına 1911'de kurulan 'Ulusal Tolstoy Müzesi' bulunmaktadır. Moskova Tula yolu üzerinde bulunan Melikhovo, 'Martı', 'Asmakatlı Ev', '6. Koğuş', 'Varyan Dayı' gibi eserlerini burada küçük bir evde yazan Anton Çehov ile bilinmektedir.

Amerika'da son dönemlerde özellikle Dan Brown'un 'Da Vinci Şifresi', 'Melekler ve Şeytanlar' gibi kitaplarının Avrupa'da Roma, Paris vb. edebiyat turisti çeken destinasyonlar yaratmada başarısı gündemdedir. Dan Brown'ın 'Kayıp Sembol' kitabı ise başkent Washington'daki, Capitol Hill Kongre Binası, Washington Anıtı, Kongre Kütüphanesi, Washington Ulusal Katedrali, Smithsonian Enstitüsü, Heykeller Salonu, Ulusal Sanat Galerisi, George Washington Masonik Anıtı, Temple Masonik Evi vb.

mekanları öne çıkararak edebiyat turizmi çekim unsuru yapmıştır. Washington'daki Dupont Hotel 'Kayıp Sembol Oda Paketi' kapsamında konaklayan misafirlerine limuzinle bu rotada edebiyat turu yapmaktadır(Milliyet, 2009).

Edebiyat turizmi üzerine Avrupa'da çalışmaların fazla olması farklı örnekleri ele alma imkânı sunmakla birlikte; bu durum dünyanın farklı noktalarında edebiyat turizmi olmadığı anlamına gelmemektedir. Edebiyat turizminin; yazarların hayatının geçtiği yerler, kurgusal karakterler ve bu karakterlerin ilgili oldukları destinasyonlar üzerinden yaygınlaşması benzer şekilde gün geçtikçe artan örneklerle Türkiye'de de görülmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB, 2011), 'Türkiye Edebiyat Haritası' çalışmasında belirtildiği üzere Türkiye'nin 81 ilinin her birinde; yazar ve şairler, onların adı verilen cadde, sokak, okul, parklar; onlara ait anıt, heykel, büstler; edebiyat kuruluşları, edebiyat dergileri; ödüller, edebiyat etkinlikleri ve edebiyat etkinliklerine yer veren kültür merkezleri ve kütüphaneler bulunmaktadır. Türkiye'nin edebiyat zenginliğini ortaya koyan söz konusu varlıklar; bugün edebiyat turizmi kapsamında belirli oranda ziyaretçiye sahip alanlar olmakla birlikte edebiyat turizmi potansiyelini de ortaya koymaktadır.

İstanbul, kültür ve sanatın merkezi olarak Türkiye'nin edebiyat turizminin başkenti kabul edilmektedir. Klasik eserlerin yazarları, edebiyatın başlıca isimleri; Şair Nedim, Yahya Kemal Beyatlı, Orhan Kemal, Sait Faik Abasıyanık, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Veli, Tefvik Fikret, Nazım Hikmet'in yanı sıra çağdaş edebiyat yazarlarından Ahmet Ümit ve Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk gibi birçok edebiyat yazarının yaşadığı ve eserlerine ilham olan şehirdir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı edebiyat ve yazar müze evleri ile birlikte İstanbul'da birçok edebi mekân bulunmakta, etkinlik ve geziler düzenlenmektedir (KTB, 2011).

Tefvik Fikret'in projesini kendisinin çizip adını verdiği, 1906 ile 1915 yılları arasında vefatına kadar yaşadığı Bebek'teki evi,1945'te Aşiyen Müzesi'ne dönüştürülmüştür. Abdülhak Hamit ve Şair Nigâr Hanım'ın da şahsi eşyaları ve eserlerinin yer aldığı bölümlere sahip müzenin bahçesinde, Tefvik Fikret'in mezarı bulunmaktadır. Türk hikayeciliğinin önde gelen isimlerinden Sait Faik'in öykülerindeki ada insanlarının izini sürmek isteyenler Burgaz adayı ziyaret etmektedir. Yazarın Burgazada'da yaşadığı ve birçok eserini kaleme aldığı ev,1959'dan bugüne Sait Faik Abasıyanık Müzesi olarak hizmet vermektedir. Türk edebiyatının temel taşlarından Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Heybeliada'da bulunan evi, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Kadıköy'deki evi 2000'li yıllarla müzeye dönüştürülen, yazarların hayatlarının bir kısmını geçirdikleri evlerdendir. Cihangir'de Orhan Kemal'in şahsi eşyalarının, mektuplarının ve eserlerinin sergilendiği müze ve hemen yakınında bir ilk olarak Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk'un kitabıyla aynı adı taşıyan ve kitabına özel olarak kurgulanan2012'de kurulan Masumiyet Müzesi yerli ve yabancı birçok edebiyat turistinin uğrak noktasıdır. Masumiyet Müzesi, edebiyat turistlerine mağazasından yazarın birçok dile çevrilmiş kitaplarını temin edip kahramanların izinde İstanbul gezisi yapma imkânı sunmaktadır. Yerli yazarların yanı sıra Polonyalı özgürlük şairi Adam Mickiewicz'in 1955'te kurulan müzesi, polisiye romanlarıyla dünya çapında bilinen Agatha Christie'nin İstanbul'da bulunduğu sürede kaldığı Pera Palace Otel edebiyat turistleri için çekim alanıdır (Aliağaoğlu ve Narlı, 2012; Tırıl, 2018).

İstanbul'da yazar müzelerinden farklı olarak edebi mekanlar arasında; Özdemir Asaf (Arun), Attila İlhan, Orhan Veli Kanık, Turgut Uyar, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Edip Cansever'in gibi edebi kişilerin kabirlerinin bulunduğu Aşiyen

Mezarlığı; Baki, Mehmet Akif Ersoy, Peyami Safa'nın kabirlerinin bulunduğu Edirnekapi Mezarlığı başta olmak üzere mezarlıklar yer almaktadır. Edebiyat temasıyla gerçekleşen dünden bugüne etkinliklere bakıldığında; 1982'de başlayan Tünyap İstanbul Kitap Fuarı, 1994'te başlayan Beyazıt Kitap Fuarı, 2002'de başlayan İstanbul Şiir Festivali, 2006'da başlayan Beyoğlu Sahaf Fuarı, 2009'da başlayan Ahmet Hami Tanpınar'a atfen gerçekleştirilen İstanbul Tanpınar Edebiyat Festivali ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze edebiyatın merkezi olan Babiali'deki 2011'de başlayan Babiali Günleri yüksek katılımcı alan yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla gerçekleşen kitap fuarları ve festivallerdendir (KTB, 2011).

Seyahat acenteleri tarafından düzenlenen edebiyat temalı turlar, 2000'li yıllarla birlikte, 'Nebil Özgentürk'ün anlatımıyla Nazım Hikmet'in Kadıköy' Turu', 'Orhan Veli ve Tevfik Fikret İzinde İstanbul Turu' vb. edebiyat yazarlarının gözünden İstanbul'un gezilmesi ya da edebiyat yazarının eseri üzerinden bizzat yazarın katılımıyla gerçekleşmektedir(www.duspatikasi.com, 2020). Son dönemde polisiye romanları ile İstanbul'u ve tarihi olayları anlatan Ahmet Ümit'in katılımıyla gerçekleşen 'Ahmet Ümit ile İstanbul Hatırası' edebiyat turları dikkat çekmektedir (Sabah, 2010). Böylece edebiyatseverler yazar ile yazarın İstanbul'unu deneyimleme fırsatı bulmaktadır. Bununla birlikte edebiyat turizmi üzerine uzmanlaşan turist rehberleri aracılığıyla da kitapların izinde İstanbul turları gerçekleşmektedir. İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası romanının 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan kahramanlarının izindedüzenlenen 'Galata'dan Beyazıt'a Puslu Kıtalar Atlası Turu' söz konusu örnekler arasında yer almaktadır (www.gezgintayfa.com, 2020).

Anadolu coğrafyasında da edebi özellikler taşıyan şehirler ve edebi varlıklar bulunmaktadır. Birçok kişi Kütahya'yı ve İzmir'i Reşat Nuri Güntekin'den, Halide Edip Adıvar'ın romanlarından, Çanakkale'yi Mehmet Akif'in şiirlerinden görmüştür. Batı dünyasında tanınan Yaşar Kemal'in romanları Anadolu yaşamını, Çukurova'yı dünyaya anlatırken; Konya, Mevlâna ve Mesnevi ile; Nevşehir, Hacı Bektaş Veli ile; Eskişehir Yunus Emre ile anlam bulmaktadır. Bugün Türk turizmine Bodrum'u edebiyatıyla kazandıran 'Halikarnas Balıkçısı' olarak bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı, Sivas'ın Şarkışla İlçesi'ni kültür ve sanat dünyasında bilinir kılan bir saz üstadı ve edebi bir sanatkâr olan Aşık Veysel Anadolu'nun edebiyat zenginliğinin yüzüdür. Anadolu'da yaşamış ve eserlerinde Anadolu'yu konu alan uluslararası alanda tanınan edebiyatın önde gelen Homeros, Vergilius vb. isimleri, yabancı turistler için Türkiye'yi çekim alanı yapmakta ve zenginleştirmektedir (Aliağaoğlu ve Narlı, 2012; Tırıl, 2018). Söz konusu örnekleri daha birçok yazar, eser ve anıları ile çeşitlendirmek mümkündür.

Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Bayramiç'te çocukluğunu geçirdiği,2016'da müzeye dönüştürülen Mehmet Akif Ersoy Evi ve Ankara'da Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşadığı, İstiklal Marşı'nı kaleme aldığı günümüzde Hacettepe Üniversitesi yerleşkesi içinde yer alan 1949 tarihli Mehmet Akif Ersoy Evi; Necati Cumalı'nın İzmir Urla'da bulunan,2004'te açılan Necati Cumalı Anı ve Kültür Evi; Can Yücel'in Datça'da yaşadığı,2005'te Can Evi adıyla müzeye dönüştürülen evi; Diyarbakır Suriçi'nde bulunan, Cahit Sıtkı Tarancı'nın 1910'da doğduğu ev;1973'te kurulan Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi; yine Diyarbakır'da bulunan Türk milliyetçiliğinin kurucu babası olarak anılan sosyolog yazar Ziya Gökalp'in yaşadığı,1956'da müzeye dönüştürülen Ziya Gökalp Müze Evi; 'Vatan Şairi' olarak bilinen Namık Kemal'in Tekirdağ'da doğduğu ev örnek alınarak 1993'te yapılan Namık Kemal Müzesi gibi örnekendirilebilecek birçok yazar müzesi Anadolu coğrafyasına yayılmaktadır (Adıgüzel Burgul, 2017). Edebiyat yazarlarına ait müzeler kadar yazarların bir kısmının yaşamını geçirdiği hapisaneler edebiyat turizminin çekim alanıdır. Dünyaca bilinen 'Kürk Mantolu Madonna' eserinin yazarı Sabahattin Ali'nin bir dönem kaldığı ve 'Aldırma Gönül' nakaratıyla bilinen

'Mapushane Şarkısı'nı yazdığı bugün müze olan Sinop Cezaevi, Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet'in yaşamının bir dönemini geçirdiği bugün müze olan Ankara Uluçanlar Cezaevi ve bugün restore edilerek otel yapılan İstanbul'da bulunan Sultanahmet Cezaevi yazarla bağlantılı edebi mekanlar arasında yer almaktadır (Tırıl, 2018).

Edebiyat etkinlikleri kapsamında, Anadolu'nun birçok ilinde kitap fuarlarından ödül törenlerine edebiyat temalı organizasyonlar gerçekleştirilmektedir. Konya'da her yıl Aralık ayında düzenlenen Mevlâna etkinlikleri ve Şeb-i Arus törenleri yerli ve yabancı turistler tarafından talep görmektedir. Çanakkale'de 1967'den günümüze düzenlenen Uluslararası Troia Festivali; Balıkesir'in Gönen İlçesi'nde doğan, öyküleriyle bilinen Ömer Seyfettin'in anısına 1989'dan günümüze düzenlenen bir hafta süren 'Ömer Seyfettin Kültür ve Sanat Etkinlikleri'; Bursa'da bir süre görev yapan, 'Beş Şehir' kitabında ve 'Bursa'da Zaman' şiirinde şehri anlatan Ahmet Hamdi Tanpınar adına düzenlenen etkinlikler; Sivas başta olmak üzere Aşık Veysel adına yapılan etkinlikler bulunmaktadır (KTB, 2011).

Türkiye genelinde, ana temanın edebiyat olduğu tur programlarından ziyade edebi mekanların kültür turları programları kapsamında ziyaret edilmesi ve fuar, festival etkinlikleri yaygındır. İstanbul'da edebiyat turu olarak yer almaya başlayan programlarla olgunlaşma süreci yaşayan edebiyat turizmi, Anadolu'da işlenmeyi bekleyen zengin ham bir kaynak niteliğindedir.

3. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Rummel'in (1964) 'doküman metodu', Duverger'in (1973) ise 'belgesel gözlem' tekniği olarak adlandırdığı yöntemin ana unsuru dokümanlar, nitel olarak yürütülen araştırmalarda başvurulan önemli veri kaynaklarıdır. Doküman incelemesinde temel amaç; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Diğer bir ifadeyle bir çalışma ile ilgili kayıt ve belgeleri toplayarak belirli norm ve sisteme göre kodlayıp inceleme işlemidir. Materyaller geçmişe dönük her türlü kalıntı, yazılı ve sözlü kayıtlar ile arşivlerden oluşmaktadır. Geçmişteki olguların anında iz bıraktığı resim, plak, araç-gereç, bina, heykel vb. kalıntılarla; olgular hakkında sonradan üretilmiş kitap, makale, rapor, ansiklopedi, dergi, gazete, arşiv, istatistikler, günlük, mektup vb. yazılı materyaller yanı sıra konuyla ilgili film, video veya fotoğraflar doküman incelemesi araçlarındandır (Madge, 1965).

Doküman incelemesinde; yazılı ortamdaki veriye ulaşmanın birincil veriye ulaşmaktan internet vb. teknolojilerle birlikte daha kolay olması, tepkiselliğin olmaması, yazılı metin ya da görsel belgeler olarak düzenlenmiş dokümanların organize edilmiş ve gözden geçirilmiş olması, gazete köşe yazıları, kitaplar, makaleler vb. kaynakların konusunun uzmanı kişiler tarafından yazılmış olması, araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini desteklemektedir. Buna karşın yararlanılan kaynakların olası yanlışlığı, eksik bilgi, veriye ulaşamama, farklı formatlar nedeniyle kodlama zorluğu doküman incelemesi yönteminin sınırlılıklarını oluşturmaktadır (Bailey,1982). Bu nedenle, araştırma konusuyla bütünleşen ve konunun ana hatlarını özetleyen anahtar kelimeleri belirlemek önem kazanmaktadır. Her incelenen kaynak ya da bilgi araştırma çerçevesinde yer alan bilgiye hizmet etmemektedir. Anahtar kelimeler, ilgili kaynaklara ulaşmayı ve kaynak miktarının kontrol edilebilecek sayıda tutulmasını sağlamaktadır. Doküman incelemesinde, dokümanlara ulaşım orijinalliğin kontrol edilmesi sürecini,

dokümanların anlaşılması ve verilerin kategoriler geliştirilerek analiz edilip kullanılması süreci takip etmektedir (Kozak, 2018).

Bu çalışmada Kazdağları'nda edebiyat turizmi potansiyelinin irdelenmesi amacıyla doküman incelemesi yoluyla veriler toplanmıştır. Bu nedenle etik kurul onay raporu alınmamıştır. Araştırmanın, odağı anahtar kavramlar (edebiyat turizmi, edebiyat turisti, edebiyat turları, edebi mekân, edebi şehirler, edebiyat festivalleri vb.) üzerinden oluşturulurken; sınırları, klasik edebiyat yazarları ve eserleri dolayısıyla bilinirliği daha fazla olan yazar, şair ve eserleri üzerinden belirlenmiştir. Bulguların sistematik şekilde analizini sağlamak amacıyla literatür taraması ile tespit edilen edebiyat turizminin ortak özellikleri üzerinden kategorilendirme yapılmıştır. Bulgular; yazarla ilişkili gerçek ya da kurgu eserde geçen edebi mekanlar, festival, etkinlik, görsel medya (film-dizi) vb.'den oluşan kategorilere yönelik veriler; kitap, makale, gazete, dergi, rapor ve internet yayınları vb. her türlü yazılı ve sözlü kayıtlardan elde edilmiştir. Elde edilen verilerin; metinsel analizi ve yorumlanması ile neden ve nasıl Kazdağları'nda edebiyat turizmi sorularının yanıtları üzerinden potansiyele ulaşılmıştır. Kazdağları örneği üzerinden benimsenen tümevarım yaklaşımı, alan yazınında fazla çalışma bulunmayan edebiyat turizmi kavramına ve Türkiye genelinde edebiyat turizmi uygulamalarına katkı sunmaktadır.

4. Kazdağları ve Edebiyat Turizmi

Kazdağları tarih boyunca doğal, tarihi ve kültürel zenginliği ile bilinen bir coğrafyadır. Marmara ve Ege Bölgeleri arasındaki sınırda, Edremit Körfezi'nin kuzeyinde, Biga Yarımadası'nın güney kenarında yer almaktadır. En yüksek zirvesi Karataş Tepe (1774 m) olan Kazdağları Marmara Bölgesi'nin Uludağ'dan sonra en yüksek ikinci dağıdır. Kazdağları'nın, güneyde Akçay ve Güre, doğuda Edremit, güneybatıda Altınoluk'un sınırlarını oluşturan yaklaşık 21.000 hektar alanı; 1994 yılında milli park ilan edilerek flora ve fauna zenginliği koruma altına alınmıştır (Arı, Çelik, Dirmenci, Satıl, Tümen ve Malyer, 2006).

Kazdağları'nın coğrafi konumu ve buna dayalı olarak gelişen doğal özellikleri yanı sıra tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması nedeniyle zengin bir kültürel dokusu vardır. Yaklaşık beş bin yıldır yerleşim olduğu bilinmekte olan yörede daha geriye gidildiğinde Edremit Körfezi kıyılarında ticaret kolonilerinin varlığından söz edilmektedir (Erden, 2003). Eski çağlarda Mysia olarak adlandırılan bölgeye; ilk yerleşenlerin Lelegler olduğu bilinmektedir. Ardından Troia'ya bağlı şehir devletleri görülmektedir. Altınoluk'un doğusunda yer alan Antandros Antik Kenti'nin M.Ö. 7. yüzyılda Pelagoslar tarafından kurulduğu bilinmektedir. Bölge, M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Lidyalıların, ardından Perslerin daha sonra M.Ö. 334' ten itibaren Büyük İskender'in hakimiyetindedir. İskender'in ölümünden sonra Bergama Krallığı'nın ardından Roma İmparatorluğu ve M.S. 395 ile Bizans İmparatorluğu hüküm sürmüştür (Yılmaz, 1995).

Kazdağları tarih boyunca üzerinde yaşayan insanlara yalnızca mesken değil aynı zamanda kaynak olmuş ve coğrafyanın sosyo-kültürel yapısını şekillendirmiştir. Öyle ki her dönem önemli bir kereste kaynağı olan dağ; gemilerin yapımında kullanılan katran ağacının elde edildiği önemli bir alanken deri tabaklamak için kullanılan meşe palamudunun elde edildiği yer olmuştur. Ayrıca Osmanlı Dönemi'nde sadece Kazdağı avcı başısı ve yardımcılarının avlanabildiği bir avlak alanı olan dağ, yazın soğutma amaçlı kullanılan karın saklandığı kar kuyularının bulunduğu yerdir (Arı, 2005). Günümüzde ise Kazdağı Milli Parkı'na bitişik konumlanmış ve günlük hayatında parkın kaynaklarını kullanan Tahtacı Türkmenleri ve Yörükler'in yaşadığı 13 yerleşim vardır.

Moğol istilası ile Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden Ağaçerleri'nin torunları Türkmenler, ağaç işlerini sürdürdükleri Güneydoğu Torosları'nın ormanlık alanlarına yerleşmiş ve Tahtacı Türkmen ya da Tahtacılar olarak adlandırılmışlardır (Engin, 2001). Tahtacılar arasındaki rivayete göre, Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u kuşatmaya karar verdiğinde gemileri üzerinde kaydıracağı kalasları Kazdağları'ndan kestirmiş ve Toroslar'dan Tahtacı Türkmenleri'ni Kazdağları'na getirmiştir (Kudar, 1999). Bu tarihten sonra Kazdağları'nda göçebe yaşamını sürdüren Türkmenler, 1862'de 'Çadır Yırtan Paşa' olarak bilinen Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa tarafından zorunlu iskana tabi tutulmuştur. Orta Asya'dan getirdikleri geleneklerini Anadolu ile harmanlayarak Kazdağı eteklerinde köyler kuran Türkmenler, bugün aynı bölgede yaşamlarını sürdürmektedir. Yörükler ise Avcılar, Çamlıbel, Kızılkeçili, Beyoba ve Pınarbaşı yerleşimlerinde ikame etmektedirler. Zeytinli ve Güre yerleşimleri Yörük yerleşimleri olmasına rağmen aldığı göçlerle bugün karma bir nüfus özelliği göstermektedir (Arı, 2005).

Kazdağları yöresi ekonomisine bakıldığında, zeytine dayalı tarım öne çıkmaktadır. Zeytinlikler, Altınoluk-Akçay arası alanda yoğunlaşmaktadır. Hasat edilen zeytinin bir kısmı şahıs veya kooperatif fabrikalarında zeytinyağı haline getirilerek satılırken, büyük bir kısmı Edremit, Havran ve İzmir'deki zeytinyağı fabrikalarına gönderilmektedir. Zeytin dışında, erik, şeftali, incir, elma, armut, ayva, nar, ceviz, badem ve özellikle son yıllarda mandalina yetiştirilmektedir. Sulamaya elverişli alanlarda ihtiyaca göre sürdürülen bir faaliyet olarak sebzeçilik, genellikle yaz sebzelerine yönelik olup elde edilen sebzeler pazar yerlerinde satılmaktadır. Ayrıca, ot toplama kültürüne sahip Yörükler, yılın değişik mevsimlerinde topladıkları otları hem gıda hem de şifa niyetiyle yerel pazarlarda satmaktadır. Arıcılık yöresinin eskiden olduğu gibi bugün de önemli faaliyetleri arasında yer almaktadır. Orman varlığı, bitki çeşitliliği, büyük kentlerden gelenlerin talepleri bu faaliyeti canlı tutmaktadır. Yörük nüfusun geleneksel faaliyetlerden birisi olan keçi besleme, milli parkın ilanıyla ormana zarar verdiği gerekçesi ile otlatılmanın yasaklanmasıyla yok olmuştur. Yine, Yörük ve Türkmen köylülerinin yaz aylarında önemli gelir kaynağı olan orman işçiliği Milli Park ilanı sonrası sekteye uğramıştır (Arı ve diğ., 2006).

Kazdağları heybetli kütleli yapısı, bitki ve hayvan çeşitliliği, birçok medeniyete ev sahipliği yapması, çok kültürlü yapısıyla; antik çağlardan günümüze dikkat çeken, dünyaca bilinen yazarlara (Homeros, Vergilius), destanlara (İlyada, Aeneas vb.), mitolojik olaylara (Üç Güzeller Yarışması, Ganymmedes'in Kaçırılışı vb.), yerel söylencelere (Sarıkız Efsanesi, Hasanboğuldu vb.), Türk edebiyatına (Kuyucaklı Yusuf, Çirkince, Sutüven vb.) ve daha birçoğuna konu olan ayrıca dilden dile yaşatılmaya devam eden zengin bir coğrafyadır. Bu nedenle yalnız coğrafi güzellikleri değil bu güzelliklerin kaynak olduğu kültürel zenginliği ile turizm çekim alanlarından biridir.

Kazdağları, Çanakkale ve Balıkesir illerinin sınırları içinde, zengine doğası, tarihi ve kültürel özellikleri ile edebiyatın konusu olan bir coğrafyadır. Kazdağları, dünyaca bilinen klasik eserler İlyada'dan, Aeneas'a; Türk edebiyatının köklü eserleri, Kuyucaklı Yusuf'tan Hasanboğuldu'ya, Sutüven'e; yazarlar ve şairler, Homeros, Vergilius, Sabahattin Ali, Mehmet Akif Ersoy'dan, Mustafa Seyit Sutüven'e; eserlerinde geçen kahramanları Olymposlu tanrılar, Aeneas, Yusuf'a; efsanelere, söylencelere ve daha birçoğuna mesken olmuştur.

M.Ö. 1000-850 arasında yaşadığı düşünülen sağlam, akıcı ve zengin bir dile sahip İzmirlili Homeros; 'İlyada' ve 'Odysseia' eserleri dünya çapında bilinen bir yazardır. Kazdağları; Homeros'un ilk yapıtı, 24 bölüm ve yaklaşık 15.000 dizeden oluşan, 10 yıl süren Truva Savaşı'nın sadece 51 günlük bölümünün anlatıldığı

'İlyada'da geçmektedir. Batı edebiyatının ilk romanlarından kabul edilen eserde 'İda' olarak isimlendirilen Kazdağları; eserin sekizinci, on dördüncü, on beşinci ve yirminci bölümlerinde 'tanrılar tanrısı', 'göklerin hakimi', aynı zamanda 'adaletin sembolü' Zeus'un Olymposlu tanrıları Truva Savaşı'nda tarafsız kalmaları konusunda uyardığı, savaşı izlediği, yıldırımlarını gülettiği, Olymposlu tanrılarla buluştuğu yer olmakla birlikte 'hayvanların anası', 'kaynağı bol', 'canavarlar anası', 'çok pınarlı' dağ olarak geçmektedir (Homeros, 2017).

Tanrı Zeus'un, Truva Savaşı'nı İda Dağı'nın en yüksek tepesi Gargaron'dan izlediği ve savaşa müdahil olduğu bölüm İlyada'da şu şekilde aktarılmaktadır:

"Koştı arabaya iki atını...toprakla yıldızlı gök arasında uçtu atlar seve seve. Vardılar hayvanların anası, kaynağı bol İda'ya, Gargaron'daydı Zeus'un tapınağı, kokulu sunağı. İnsanların, tanrıların babası durdurdu atları. Çözüp sardı koyu bir dumanla, göz kamaştırın çalımıyla oturdu doruğuna, Troya'yı Akhaların gemilerini süzdü"(s.158).

"Zeus yıldırımlar gületti İda Dağı'ndan, bir ışık saldı Akhaların ordusuna, görünce ışığı sarsıldı Akhalar ve hepsini kapladı korku" (s.159).

"İda Dağı'ndan gördü onları Zeus baba, korkunç bir öfke kapladı içini. Haberci gönderdi altın kanatlı İris'i: 'Git çevik ayaklı İris, çevir arabayı, çıkmasınlar karşıma, onları önle. Kötü olur kavgaya binerse işin sonu....Gök gözlü tanrıça anlar o zaman, babasıyla kavgaya girişmek ne demek. Çok değil Here'ye öfkem, kinim, her işime engel olmak onun huyu...yel gibi giden İris fırladı. Vardı İda'nın doruklarından koca Olympos'a" (s. 170,171).

İda'nın bugünkü adıyla Kazdağları'nın en yüksek tepesi Gargaros ya da Gargaron, Olymposlu tanrıların buluştuğu zirve İlyada'da farklı olaylara sahne olmaktadır:

"Here dosdoğru yürüdü Gargaros doruğuna, İda'nın en yüksek tepesiydi bu, bulutları devşiren Zeus onu gördü, görür görmez aşk sardı düşünceli kafasını" (s. 308).

"Ares ve Apollon fırladı uçtu, vardılar canavarların anası çok pınarlı İda'ya Gargaron doruğunda oturur buldular iri gözlü Kronosoğlu'nu, güzel kokulu bir bulut dolamıştı başını çepeçevre, yaklaşıp durdular bulutları devşiren Zeus'un önünde" (s.322).

"En üstün iki yiğit davrandı...savaş ateşiyle yanıp tutuşuyorlardı, bunlar Ankhisesoğlu Aieneias'la tanrısal Akhilleus'tu.... Akhilleus dedi ki:....Troyalılar sana bir toprak mı ayırdılar yoksa güzel bağlar mı, tarlalar mı? Onlara mı konacaksın beni öldürürsen... Nasıl kaçmıştın bir gün kargımın önünden, sığırlarınla baş başaydın, unuttun mu, nasıl püskürttüyüm o gün seni, İda yamaçlarından aşağıya koşuyordun" (s. 438,439).

İlyada'da İda olarak geçen Kazdağları'nda, Gargaron mevki dağın en yüksek tepesi bugün Karataş Tepesi'ne 1774 m' ye denk gelmektedir. Zeus Altarı ise Çanakkale Ayvacık, Küçükkuşu Bölgesi'nde sunağın kalıntılarının günümüze kadar ulaştığı bir manzara noktasıdır. Her iki nokta da yerel ve ulusal düzeyde hizmet veren seyahat acentelerinin kültür ve doğa turları programlarında yer alan çekim unsurlarıdır. Çanakkale'de 1967 yılından bu yana yapılan, 1992 yılında 'Uluslararası Çanakkale Troia Festivali' adını alan ağustos ayının ikinci haftası gerçekleşen kültür ve sanat

etkinlikleri kapsamında, 2002 yılından beri 'Homeros Ödülü' verilmektedir. Diğer yandan İda ve İlyada ismi bölgede turizm veya turizm dışı sektörlerde marka olarak kullanılmaktadır.

Kazdağları'nı Truva Savaşı ile, ancak sonucuyla, ele alan dünyaca ünlü bir başka antik dönem yazarı M.Ö. 70- 90 yılları arasında yaşayan Vergilius'tur. Hukuk okumasına rağmen matematik, felsefe, tıp, fizik, Yunan ve Roma edebiyatı üzerine eğitim alan yazarın on yıl üzerinde çalıştığı eser 'Aeneas', Roma'da eğitim amacıyla kullanılmaktadır. 12 bölümden oluşan eserde, Troialı kahraman Aeneas'ın Truva Savaşı'ndan babası, oğlu ve savaştan sağ kurtulanlar ile birlikte ayrıldıktan, Roma yakınlarına varıp yerleştikleri zamana kadar başlarından geçen, kimi zaman Olymposlu tanrıların müdahil olduğu zorlu olaylar, geri dönüşlerle anlatılmaktadır. Kazdağları, eserin üçüncü bölümünde İda Dağı'nın eteklerine çıkılması ve ilk kentin kurulması başlığında şu şekilde geçmektedir (Vergilius, 2015):

*"Çökünce Asya Egemenliği, suçsuz soyu Priamos'un
Tanrılar buyruğunca, düşünce görkemli İlion, Neptunus'un
Troyasından dumanlar yükselince, yanınca kent,
Bildirmiş bilici tanrısal dileği, bir yurt arayalım
Uzaktan, kuralım dedik, giriştik yakınlarında
Antandros surlarının, Frigya'da İda'nın eteklerinde.
Bilmeden yazgının götüreceği yeri, vereceği yurdu.
Gelince yaz başı başladık bir donanma kurmaya, toparlanmaya.
Yelken açın, sığının yazgıya, dedi, babam Anchises.
Ağlıyorum ayrılırken yurt kıyılarından, koylarından,
Troya toprağından, gidiyorum açık denizde oğlumla,
Arkadaşımla, Penatlarla, kutsal adaklarla birlikte" (s.79).*

Vergilius'un eserinde geçen İda Dağı eteklerinde bulunan Antandros'da bugün; geçmişte M.Ö. 8. yüzyıla kadar tarihlenen, farklı dönemlere ait bulguların (Geç Roma Dönemi villası, nekropol vb.) yer aldığı, kazı çalışmaları devam eden Antandros Antik Kenti bulunmaktadır. İtalyanların köklerini dayandırdıkları Aeneas'ın, Truva Savaşı'ndan sonra yanındakilerle geldiği ve yaptıkları gemilerle yeni yurtlarını bulmak üzere ayrıldıkları yer olması nedeniyle; Kazdağları eteklerinde bulunan Antandros, uluslararası alanda potansiyele sahip kültürel çekim alanıdır. Antandros Şehrini, Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği, yılın farklı dönemlerinde, Aeneas ve Antandros konulu kültür ve sanat etkinlikleri düzenlemektedir ('Antandros', 2020). Bununla birlikte Antandros'un kahramanı Aeneas'ın adına Kazdağları eteklerinde 'Aeneas Boutique Hotel' bulunmaktadır. Otelin aynı zamanda mitolojiye konu olan Olymposlu tanrılardan ismini alan odaları vardır.

Homeros ve Vergilius'un eserlerine konu olan Olymposlu tanrıların mekanı Kazdağları, İda Dağı olarak Yunan mitolojisine de birçok kez konu olmuştur. Zeus'un Dardanasoğlu Ganymedes'i çobanlık yaparken Kazdağları'ndan kaçırıp Olympos'a tanrıların hizmetine getirmesi, Zeus ile Hera'nın kutsal evliliği vb. mitolojik olayların en çok bilineni antik dönem yazarları Iphigeneia, Aiskhylos, Euripides ve Apollodoros'un eserlerinde geçen 'Paris'in Yargısı'dır. Truva Savaşı'nı başlatan Kazdağları'nda yapılan Hera, Aphrodite ve Athena arasındaki güzellik yarışmasına, Kral Peleus ve Thetis'in düğününe davet edilmeyen nifak tanrıçası Eris'in üzerine 'en güzel kadına' yazıp attığı altın elma sebep olur. Tüm tanrıçalar altın elmaya sahip çıkınca; Zeus kararı, aslında Truva Kralı Priamos'un oğlu olan, babası tarafından Troia'nın sonunu getireceği kehaneti üzerine İda Dağı'na çobanlık yapmaya gönderilen, Paris'e bırakır. Tanrıçalar yarışmayı kazanmak için planlar yapar ve Paris'e farklı şeyler sunarlar.

Here (veya Hera) Avrupa ile Asya'nın Krallığı'nı; Athena, Troialılar'ın Yunanlar'a karşı zaferini; Aphrodite ise dünyanın en güzel kadınının aşkını vadeder. Paris, Aphrodite'yi seçer. Ancak Aphrodite'in Paris'e vadettiği dünyanın en güzel kadını Helene, Spartalı Menelaos'un karısıdır. Paris'in Menelaos'un karısını kaçırmaması, Truva Savaşı'nın başlangıcı, kehanetin gerçekleşmesi ve Troia'nın sonudur (Hamilton, 2006).

Eski Türk inanışlarını Anadolu kültürü ile harmanlayarak bugün Kazdağları'nda yaşatmaya devam eden Kazdağları Tahtacı Türkmenleri kültürüne ait Sarıkız Efsanesi mitoloji kadar ilgi çekmekte ve sahiplenilmektedir. Bölgenin sosyo-kültürel yapısını yansıtan, Kazdağları'nın Sarıkız'ın erdiği yer olarak kutsallaştırıldığı efsanenin Ataman (1941) tarafından aktarılan bir varyantı şu şekildedir:

"Sarıkız adlı çok güzel bir kız vardır. Güreliler bu kıza iftira ederler. Babası kızını cezalandırmak üzere Kaz Dağı'na çıkarır. Babası abdest almak için su ararken Sarıkız, bakracıyla ta denizden su alır. Babası kızının ermiş olduğunu anlayıp onu bağışlar ve Gürelilere beddua eder: 'Gürelilerin suları soğuk, kızları kovuk (dul) olsun'. Sarıkız, dağda kalıp kazlarını gütmeye devam eder. Sarıkız'ın öldüğü yere Sarıkız Tepesi, babasının öldüğü yere ise Babatepe (Babadağı) denmiştir"(s.251, 253).

Sarıkız Efsanesi'nin geçtiği rivayet edilen Sarıkız Tepesi (1726 m) ve Babadağ Tepesi (1765 m) kültür ve doğa turlarında ziyaret noktaları arasında yer almaktadır. Ağustos sonu gerçekleşen Tahtacı Türkmenleri'nin çadır kurup dağın zirvesinde kaldığı Sarıkız ziyaretleri turistler tarafından ilgi görmektedir. Ayrıca Edremit'in Akçay Mahallesi'nde Sarıkız'ın kazlarıyla birlikte heykeli bulunmakta olup Edremit'in sembolü olarak hediyeelik eşyaları vardır.

1907-1948 yılları arasında yaşayan, Kürk Mantolu Madonna, İçimizdeki Şeytan, Kuyucaklı Yusuf romanları yanı sıra şiirleri ve öyküleri ile Türk edebiyatının köklü isimlerinden, eserleri Almanca, Fransızca ve İngilizce'ye çevrilen Sabahattin Ali; çocukluğunun ve gençlik yıllarının geçtiği Edremit ve Kazdağları'nı yalnız bir mekân olarak değil insanları, kültürü, sosyal yapısı, ekonomisi ile eserlerinde anlatmaktadır. Sabahattin Ali, babasının Çanakkale Savaşı'ndan sonra askerlikten istifa etmesinin ardından ailesi ile birlikte İzmir'e, İzmir'in Yunan İşgali'ne uğramasıyla babaannesi ve dedesinin yanına Edremit'e gelmiştir. 1921-1926 yılları arasında Edremit İptidaisi(ilkokulu) ardından gittiği Balıkesir Dar-ül Muallim'de(lise) ilk edebi eserlerini vermeye başlayan Sabahattin Ali; bu dönemden sonra İstanbul, Yozgat, Ankara, Almanya dahil olmak üzere farklı yerlerde bulunsa da Kuyucaklı Yusuf, Pazarcı ve Hasanboğuldu eserlerine konu olan Edremit ve Kazdağları'nı her fırsatta ziyaret etmiştir (Ali, 2018). Tek başına dolaşmayı sevdiği Kazdağları'nın doğal ve kültürel değişimini 1936'da yazdığı Çirkince öyküsünde aktarırken; coğrafyanın etnik yapısını 1943'te yazdığı Hasanboğuldu öyküsünde Yörük ya da ovalı, Türkmen ya da obalı motifleri üzerinden doğal güzellikleriyle birlikte aktarmaktadır. 1937'de yazdığı Kuyucaklı Yusuf romanında ise çocukluğunun geçtiği Edremit'i, Kazdağları'nı, insanlarını ve dönemin sosyo-ekonomik yapısını kahramanları üzerinden aktarmaktadır.

Sırça Köşk kitabında yer alan Çirkince öyküsünde Sabahattin Ali (2016) Kazdağları'nın doğal ve sosyo- kültürel değişimini şu şekilde betimlemektedir:

"Hele Çirkince...Hele bu yedi sekiz yüz hanelik dağ köyü...Daha uzaktan, camların ve zeytinliklerin arkasından, hafif çivitli beyaz evlerinin camları parıldayan, meydanlarını iri çınarların gölgelediği küçük Rum kasabası....Bizi misafir eden yüzbaşının kızları ve Rum çocuklarıyla nasıl koşuşmuş, iğde ve ayva dallarından

yaptığımız kağnıları katır tırnaklarıyla süslemiş, çam kabuğundan kayıkları her köşe başında şarıl şarıl akan çeşmelerin yalaklarında nasıl yüzdürmüştü, karağaçlarına tırmanıp kopardığımız yaprakları kuzulara nasıl yedirmiş ve sık çalılar arasında topladığımız kuzukulaklarını dişlerimiz kamaşana kadar nasıl yemiş ve doymamıştık...(otuz yıl sonra) Köyü baştan başa dolaştım. Bu sekiz yüz evlik küçük kasabada, şimdi belki elli aile bile oturmuyordu. Buraya mübadil olarak yerleştirilen muhacirler, tütüncü oldukları için incirlerini, zeytinliklerini yok pahasına satmışlar hatta birçok ağaçları kışın kesip yakmışlar...Eskiden kayısı, erik ağaçlarının dizildiği...bahçede eski kapılardan yapılmış bir tavuk kümesinden başka hiçbir şey yoktu" (s. 122,126).

Sabahattin Ali (2018a) Kazdağları doğal ve coğrafi özelliklerinin yanı sıra kültürel zenginliğini Hasanboğuldu öyküsünde aktarmaktadır:

"Güneş Sarıkız'ın arkasına girmiş, bulunduğumuz yeri birdenbire artan serin rüzgarlara bırakmıştı. Eteklerine kadar çam, oradan denize kadar zeytin ormanlarıyla örtülü olan Kazdağ'ının bu yamacında süren bir akşam başlamıştı. Güneş bin yedi yüz metrelik dağın arkasına adeta vaktinden evvel saklanmakla, günün bu en güzel zamanını uzatıyordu...Daha uzaklarda, Ayvalık'ın karşısındaki Cunda Adası'nın alçak tepeleri...biraz daha arkada Midilli'nin o taraflara kadar uzanan kollarına karışıyordu" (s, 123).

"Hasan Zeytinli'de bahçıvanmış....Ufacık bir bahçesi varmış; yazın bostan, yeşillik eker, kışın el zeytinini silkmeye gider, koca anasıyla yaşar durmuş...Pazarlara gidip bostan ne satınca da parasını anasına teslim edermiş....Emine'nin babası ağaç devirip kereste yapar, anasıyla Emine arılara bakarmış....Emine dağ gibi kızmış. Danaları, inekleri, boynuzundan tutunca şu yana savuverirmiş. Şu geldiğimiz yolu iki saatte iner, üç saatte çıkarmış" (s, 116).

Çocukluğunun geçtiği Edremit'in sokaklarını adım adım aktardığı Kuyucaklı Yusuf romanından okumak mümkündür.

"Edremit, üç tarafını saran Çamtepe, İbramcaköy ve Tavşanbayırı isimli üç yamaca yaslanan büyükçe, şirince bir kasabaydı...Yukarıçarşı'daki Kurşunlu Cami'nin iri kubbesi daima donuk bir ışıltı ile parlıyordu...Selahattin Bey'in evi Bayramyeri dedikleri semtte, yabancı memurların oturduğu Rum mahallesi ve Aşağıçarşı taraflarından uzaktaydı...Sokağın köşesinde olan evin arkasında bahçe vardı...Evin ön tarafındaki meydanda mahallenin bulgur değirmeni"(Ali, 2018b, s, 19, 20).

Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf, Hasanboğuldu, Çirkince ve daha birçok eserinde geçen Kazdağları ve Edremit mekanları edebiyatseverlerin ilgisini çekmektedir. Yazarın hayatını merak eden gazete ve dergi yazarları gerçek ve kurgu arasında kalan söz konusu mekanları ve kahramanları, 1980'lerin sonu itibarıyla yerinde keşfetmenin peşine düşmüşlerdir. Kuyucaklı Yusuf kahramanlarının izinde gerçekleşen ziyaretlerde; Çayıçi Caddesi, Yukarı Çarşı'daki iri kubbeli donuk ışıklı olarak tasvir edilen Kurşunlu Cami, Eski Bayramyeri Caddesi, Yusuf ve Ali'nin birlikte gittiği kasabanın en güzel suyunun aktığı Çınarlı Çeşme, aynı caddenin sonunda yine romanda geçen Yakup Ağa Camisi ve önündeki küçük meydanda bulunan değirmen taşı görülürken; Hasanboğuldu öyküsünün izinde Zeytinli, Kızılkeçili ardından Hasanboğuldu Büveti ve Sütüven Şelalesi görülmektedir. Kuşkusuz 1990 yapımı Hasanboğuldu filmi ve 1985 yapımı Kuyucaklı Yusuf filmi de söz konusu mekanlar hakkında merak uyandırmaktadır. Yazarın ilkokul yıllarını ailesi, anneanesi ve dedesiyle geçirdiği, bugün Edremit Belediyesi tarafından müzeye dönüştürülme

sürecinde olan iki katlı sarı boyalı ev, yazarla ilgili gerçek bir mekân olarak ilgi görmektedir (Özkan, 1988;Doğan, 2019). Ayrıca Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Sabahattin Ali Parkı'nda yer alan bankta kitap okuyan Sabahattin Ali heykeli, Kazdağları Sarıkız Etnoğrafya Galerisi'nde bulunan Sabahattin Ali balmumu heykeli kültür turu programları kapsamında görülürken; 2014 yılından bu yana düzenlenen 'Ölmez Ağacın Gölgesinde Sabahattin Ali Kitap Fuarı' ve 'Sabahattin Ali Anma Günleri' edebiyat organizasyonları arasında yer almaktadır.

1908'de Edremit'te doğan ve Sabahattin Ali'nin yakın dostlarından Cumhuriyet Dönemi şairi Mustafa Seyit Sutüven doğa aşkı üzerine yazdığı şiirlerle bilinmektedir. Kazdağları'nda bulunan Sutüven Şelalesi için yazdığı şiir sonrası Sutüven soyadını alan şair (KTB, 2011), Kazdağlarını Sutüven şiirinde şu şekilde anlatmaktadır (Sutüven, 1976):

*"Akması tel tel ince
Bir kayadan duman duman
Dağ kokusuyla yüklü su
Düştüğü yerde üç kulaç
Mavi su ak köpüklü su
Onyedi metre atlayan
...
Duyduğu besteler bu yer
Şiirine borçludur Homer
Çünkü senindir İlyada
...
Afrodit Afrodit'ken ah!
Dağdan inerti her sabah
Elde gümüş hamam tası
...
Kendini gömmüş Sarı Kız
Göklere çarpan yerine.
Gönlünü vermiş sayısız" (s. 23, 24).*

Sutüven (1976) Kazdağları şiirinde, Sutüven şiirinde olduğu gibi, dağın yalnız doğal değil antik dönemlerden günümüze tarihi ve kültürel zenginliklerine değinmektedir:

*"Kazdağı aşık dağdır
Sevgi bu dağlarda yaşar.
Kazdağı aşık dağdır
Eski Yunan Devri kadar
...
Taktı bu dağlarda kanat
Şanlı şiirler Homer'e
BurdaAşil sürdü de at
Erdi zaferden zafere" (s.162,163).*

Mustafa Seyit Sutüven'in şiirlerinde yer verdiği on yedi metre atlayan Sutüven Şelalesi, Afrodit'in yıkandığı rivayet edilen kaplıcalar, Sarıkız'ın kendini gömdüğü göklere çarpan yer Sarıkız Tepesi (1724 m), Homer'in şiirlerinden atıf yaptığı Kazdağları, yerel ve ulusal seyahat acentelerinin kültür ve doğa turu programları kapsamında ziyaret noktaları arasında yer almaktadır.

Türk edebiyatının bir başka köklü isimlerinden, 1873-1936 yılları arasında yaşayan, İstiklal Marşı'nın yazarı 'Vatan Şairi' Mehmet Akif Ersoy'un çocukluk yıllarını geçirdiği Bayramiç'teki evi, aslına uygun şekilde yeniden yapılarak 2016 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Dönem eşyalarının yer aldığı evde, Mehmet Akif Ersoy'un hayatının anlatıldığı, eserlerinden parçaların bulunduğu bilgilendirme panoları, şiirlerinin yayınlandığı dergiler, balmumu heykeli, fotoğrafları ve Kazdağları maketi yer almaktadır. Ayrıca Mehmet Akif Ersoy'un hayatının anlatıldığı ve İstiklal Marşı'nın yazılışını anlatan bir kısa video ziyaretçilere izletilmektedir. Mehmet Akif Ersoy Evi'ni görmeye gelen ziyaretçiler, şairin babasının 1873-77 yılları arasında imam hatiplik yaptığı Karşıyaka Cami'ni ve yenilenmekte olan Bayramiç sokaklarını da gezmektedir (www.canakkaletravel.com, 2016; KTB, 2011).

Kazdağları bölgesinde yazarların eserlerine kaynaklık eden mekanlara ait birçok metin, dize olup bunları farklı yazar ve eserler üzerinden çeşitlendirmek mümkündür. Edebiyat turizminin Dünya ve Türkiye örneklerinde ivme kazanmasının klasik edebiyat yazarları dolayısıyla bilinirliği daha fazla olan yazarlar ve eserler ele alınmıştır.

5. Tartışma ve Sonuç

Edebiyat turizmi bir özel ilgi turizmi türü olarak turizmin keşfetme, öğrenme ve deneyimleme eğilimine girdiği 1980'li yıllarda kavramlaşsa da uygulamaları antik dönemlere götürülebilen bir alandır. 1986'da Butler'ın öncüsü olduğu kavram; yazar ve yazarın eseri ile ilgili gerçek ve kurgu mekanların ziyareti temelinden; filmlere kaynaklık eden eserlerin mekanlarının ziyareti, yerel kitabevlerinin ziyareti, edebiyat temalı fuar ve festivaller, yazar anma günleri vb. etkinliklere katılım, söz konusu mekanları tekrar yorumlayarak yazan gezi yazarlarının seyahati vb. içeren bir alana genişlemiştir.

Edebiyat turizmi uygulamaları; köklü edebiyat geleneğine sahip, okuma alışkanlığı olan ülke ve şehirlerde yaklaşık olarak 1900'lerin başından itibaren edebi mekanların oluşturulması ile filizlenmeye başlamıştır. Londra, Charles Dickens'tan Virginia Woolf'a; Paris, Victor Hugo'dan, Samule Backett'e, Balzac'a; Petersburg, Puşkin'den, Dostoyevski'ye; Dublin, James Joyce'a; Prag, Kafka'ya dünyaca bilinen yazarların yaşadıkları evlerin müzeye dönüştürülmesi ile edebileşirken Paris'te bulunan 'Shakespeare Kitabevi', 1686'a tarihlenen 'Le Procope Restoran', Dublin 'Literary Pub Crawl', Prag 'Grand Café Savia' vb. yazarların geçmişten bugüne uğrak noktası mekanların yanı sıra Paris Pantheon ve Pere Lachaise vb. yazar mezarları söz konusu şehirlerin edebi varlıklarını zenginleştirmiştir. Butler'ın (1986) edebiyat turizmi tanımlamasında yazarın hayatını yansıtan gerçek mekanlar olarak kategorilendirilen söz konusu mekanlar, Avrupa'nın şehirleşmesini tamamlamış olmasının etkisiyle korunmuş otantik yapılarıyla, edebiyat turistlerine MacCannell'in (1973) ve Stiebel'in (2004) çalışmalarında belirttiği otantikliği, özgün ve aslına uygun olanı deneyimleme imkânı sunmaktadır. Yazarın hayatının geçtiği, kişisel eşyalarının bulunduğu mekânda olmak, hatıralarına dokunmak, yürüdüğü yolda yürümek, soluduğu havayı teneffüs ettiğini düşünmek gerçek ile kurgu arasında nostalji duygusunu yaşatmaktadır (Herbert, 1996).

Yazarların eserlerinde geçen mekanlarda, örneğin; James Joyce'un 'Leopold Bloom'u, Sir Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes'u, J.K. Rowling'in Harry Potter'ının ayak izlerinde, Clebert'in (1991)öne sürdüğü gibi edebiyat turistleri şehri keşfederek, bilgi ve düşüncülerini sorgulama, yazarın tarifi ile hayal ettiklerini bütünleştiren bir zihni faaliyete girme ve Narlı'nın (2007) belirttiği gibi geçmiş şimdide yaşarken şimdiki düşsel alana aktarma olanağı bulmaktadır. Busby ve Laviolette'un

(2006) filmlere kaynaklık eden eserlerin mekanları olarak tanımladığı Sherlock Holmes Müzesi, Harry Potter stüdyoları vb. kurgu mekanlar bu deneyimleri güçlendirmektedir. Leopold Bloom'dan adını alan Bloomsday Edebiyat Festivali, Suç ve Ceza Turları, Harry Potter Turu vb. edebiyat temalı organizasyonlar ise edebiyat turizminin olgunlaştığı şehirleri işaret etmektedir.

Dünya'da yazar evleri ile başlayan ardından yazarların hayatına ve eserlerine konu olan mekanlarla zenginleşen, kitapçı ziyareti, festival, fuar vb. etkinliklerle gelişen edebiyat turizmi, son dönemde, yaklaşık 2000'lerle edebiyat temalı tur programları ile yükseliş göstermektedir. Türkiye'de edebiyat turizmi gelişimi; dünyadaki örneklerine paralel olarak, klasik edebiyat yazarlarına ait müzeye dönüştürülen ayakta kalabilmiş evler, İstanbul'da Aşiyân Müzesi, Sait Faik Müzesi, Orhan Kemal Müzesi, Adam Mickiewicz Müzesi; İzmir'de Necati Cumalı Anı Evi; Ankara'da Mehmet Akif Ersoy Evi; Diyarbakır'da Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi, Ziya Gökalp Müzesi vb. yanı sıra yazarların mezarlarının bulunduğu Aşiyân Mezarlığı, Edirnekapı Mezarlığı vb.; mahkum olduğu Sinop Cezaevi, Ulucanlar Cezaevi vb. yazarın hayatını yansıtan gerçek mekanlar üzerinden olmaktadır.

Yazarların eserlerinde geçen kurgu mekanların; Tefik Fikret, Nazım Hikmet vb. klasik edebiyat yazarlarının yanı sıra Orhan Pamuk ve Ahmet Ümit'in eserlerinin izinde ziyaret edilmesi; edebiyatın konu olduğu İstanbul Kitap Fuarı, Beyazıt Kitap Fuarı, İstanbul Tanpınar Edebiyat Festivali, Çanakkale Uluslararası Troia Festivali, Gönen Ömer Seyfettin Kültür ve Sanat Etkinlikleri vb. edebiyat yazarları ile edebiyatseverlerin bulunduğu etkinlikler, İstanbul'un öncülük ettiği edebiyat temalı tur programları edebiyat turizminin gelişimini desteklemektedir.

Kazdağları'nda edebiyat turizminin gelişimine yönelik çalışmalar yakın bir geçmişe yaklaşık son on yıla dayanmaktadır. Bu çalışmaya da yazarlarla bağlantılı olarak yazarın hayatının geçtiği gerçek edebi mekanların şehirleşmenin etkisi sonucu oluşan eksiklikler ve Vergilius, Sutüven, Sabahattin Ali vb. klasik edebiyat yazarları üzerinden gerçekleşmesi gibi kısıtlara sahiptir. Öyle ki M.Ö. 1000-850 arasında yaşadığı düşünülen Homeros'un henüz tek bir kişi mi yoksa birkaç kişi mi olduğu konusunda dahi netlik yoktur. 2016'da Bayramiç'te aslına uygun olarak inşa edilen Mehmet Akif Ersoy Evi ve çalışmaları sürmekte olan Edremit'te bulunan Sabahattin Ali Evi söz konusu durumun istinasıdır. Bu mekanlar yazarların bir dönem hayatını geçirdiği mekanlar olmakla birlikte yazarların kullanmış olduğu orijinal eşyalardan ziyade yazarları hatırlatacak kurgu eşyalarla düzenlenmiştir.

Kazdağları'nda, yazarın eserlerinde geçen kurgu ile gerçekliğin bir arada tecrübe edilebileceği edebi mekanlar yoğunluktadır. Homeros'un Truva Savaşı'nın yönetildiği yer olarak tasvir ettiği, aynı zamanda mitoloji ve efsanelerin geçtiği, Zeus Altarı, dağın zirvesi Gargaron Tepe; Vergilius'un Aeneas Destanı'nda yer alan Aeneas ve yanındakilerin Truva Savaşı'ndan sonra gelip, yeni yurtlarını bulmak üzere gemilerini yaptıkları Antandros; Sabahattin Ali'nin romanları ve öykülerinde geçen Hasanboğuldu, Edremit sokakları; Sutüven'in Sutüven ve Kazdağları şiirlerine yansıyan Sutüven Şelalesi, Sarıkız Tepe söz konusu edebi mekanlar arasında yer almaktadır. Kurgu ile gerçeğin birleştiği bu mekanlarda turistler, Russo ve Borg'un (2002) belirttiği gibi zihinlerindeki düşüncelerin, sembol ve efsanelerin netleşeceği bir süreci deneyimlemektedir. Ayrıca bölgede gerçekleşen edebiyat fuarı, Sabahattin Ali Anma Günü vb. etkinlikler edebiyat yazarları ve edebiyatseverleri bir araya getiren etkinliklerdendir.

Kazdağları dünyaca bilinen edebi varlıkları ve mekanları ile uluslararası alanda edebiyat turizmi potansiyeline sahiptir. Bugün kültür ve doğa turu programları kapsamında ziyaret edilen edebi mekanların, edebiyat temalı oluşturulacak programlar ile ilgili hedef kitleye sunulması; bölge turizmine nitelik kazandıracak ve sezon fark etmeksizin turizm etkinliğinin devamını sağlayacaktır. Bu anlamda kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının dahil olduğu çok paydaşlı projelerle bölgenin edebi değer ve varlıkları konusunda farkındalık oluşturulması önemlidir. Film ve dizilere kaynaklık eden edebi eserlerin dünyada yarattığı turizm etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Kazdağları edebi kaynaklarının bu yönde değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Edebiyat temalı organizasyonlar ile geniş kitlelerin bildiği yazarların davet edilmesi ve yeni kitaplara coğrafyanın kaynaklık etmesi yönünde çalışmalar yürütülmesi, klasik eserlerin izinde bilinen yazarlarla tanıtım turları yapılması süreci hızlandıracaktır. Edebiyat temalı otel, kafe vb. mekanların içeriği edebi kaynaklar ve objelerle zenginleştirilerek açılması bütüncül bir edebiyat turizmine zemin yaratacaktır.

Bu çalışma, alan yazınına turizm türleri içinde edebiyat turizmini inceleyen fazla araştırma bulunmaması nedeni ile katkı sunmakla birlikte Kazdağları'nda klasik edebiyat eserleri ve yazarları üzerinden edebi varlıkların tespit edildiği bir inceleme ile sınırlı kalmaktadır. Geçmişten günümüze Kazdağları'nda edebi varlıkların tespit edilmesine yönelik yapılacak kapsamlı bir çalışma ve edebi mekanlarda yapılacak ziyaretçi çalışmaları; edebiyat turizmi çalışmalarını ve uygulamalarını zenginleştirecektir.

6. Kaynakça

- Adıgüzel Burgul, F. (2017). Edebiyat Müzeleri ve Müzede Edebiyat Eğitimi. *Milli Eğitim*, 214, 85-103.
- Agarwal, D.(2017). *Heritage, Screen and Literary Tourism*. Channel View Publications.
- Ali, F.(2018). *Filiz Hiç Üzülmesin*. 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, S. (2016). *Sırça Köşk*. 16. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, S. (2018a). *Yeni Dünya*. 27. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, S. (2018b). *Kuyucaklı Yusuf*. 80. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aliağaoğlu, A. ve Narlı, M. (2012). Edebi Miras Turizmi ve Türkiye'de Edebi Mekanlar. *Bilgi*, 60, 1-18.
- Arı, Y. (2005). Kazdağı Milli Parkı'nda Kültürel Ekoloji ve Doğa Koruma. *Türk Coğrafya Dergisi*, 44, 19-46.
- Arı, Y., Çelik, A., Dirmenci, T., Satıl, F., Tümen, G. ve Malyer, H. (2006). Kazdağı Milli Parkı ve Çevresinde (Balıkesir) Etnobotanik Envanter Çalışması 2004-2006. *TUBA Kültür Envanteri Dergisi*, 5,171-203.
- Ataman, S. Y. (1941). Kaz Dağı'nda Sarıkız. *Varlık*,203, 251-253.
- Bailey, K.D. (1982), *Methods of Social Research*. New York: TheFree Pres.
- Busby, G. ve Klug, J. (2001). Movie-Induced Tourism: The Challenge of Measurement and Other Issues. *Journal of Vacation Marketing*, 7(4), 316- 332.
- Busby, G. ve Laviolette, P. (2006). *Narratives in the Net: Fiction and CornishTourism*. Cornish Studies Fourteen (Ed: P. Payton). Exeter: University of ExeterPress.
- Busby, G. ve Devereux, H. (2015). Dark Tourism in Context: TheDiary of Anne Frank. *EuropeanJournal of Tourism, HospitalityandRecreation*, 6(1), 27-38.
- Butler, R.(1986). Literature As an Influence in Shaping The Image of Tourist Destinations: A Review and Case Study. In Marsh J S (Ed) *Canadian Studies of Parks, Recreation and Tourism in Foreign Lands* (Department Of Geography, TrentUniversity, Peterborough, Ontario), 111-32.

- Demirer, D., İpar, M.S.ve Özkul E. (2012). Edebiyatın Pazarlama Aracı olarak Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine bir Araştırma. *13.Ulusal Turizm Kongresi*, 6-9 Aralık, Antalya: Kutlu ve Avcı Ofset.
- Douglas, N. ve Derret, R. (Eds.). (2001). *Special Interest Tourism*. Melbourne, Australia: Wiley.
- Duverger, M. (1973). *Sosyal Bilimlere Giriş: Metodoloji Açısından* (çeviren: U. Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Engin, İ. (2001). Tahtacı Tarihine Dair. *Cem*, 35, 15-16.
- Erden, A.(2003). Kazdağlarında Tarih Boyunca Kültür. *Kazdağları I. Ulusal Sempozyumu*, 20-22 Eylül, Edremit: TMMOB Orman Mühendisleri Odası.
- Fawcett, C. ve Cormack, P. (2001). Guarding Authenticity at Literary Tourism Sites. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 686-704.
- Gentile, R. ve Brown, L. (2015). A Life as a Work of Art: Literary Tourists Motivations and Experiences at Il Vittoriale Degli Italiani. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 6(2), 25-47.
- Hall, C. M. ve Weiler, B. (1992). What's Special About Special Interest Tourism ?. *Special Interest Tourism* (ss. 1-14). London: Belhaven Press.
- Hamilton, E. (2006). *Mitologya* (çeviren: Ü.Tamer). İstanbul:Varlık Yayınları.
- Herbert, D. T. (1996). Artistic and Literary Places in France as Tourist Attractions. *Tourism Management*, 17(2), 77-85.
- Herbert, D. (2001). Literary Places, Tourism and the Heritage Experience. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 312-333.
- Homeros, (2017). *İlyada* (çeviren: A. Erhat ve A. Kadir). 6.Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hoppen, A., Brown, L. ve Fyall, A. (2014). Literary Tourism: Opportunities and Challenges for the Marketing and Branding of Destinations? *Journal of Destination Marketing and Management*, 3, 37-47.
- Johnson, N. C. (2004). Fictional Journeys: Paper Landscapes, Tourist Trails and Dublin's Literary Texts. *Social and Cultural Geography*, 5(1), 91-107.
- Kozak, M. (2018). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. 4. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kudar, A.(1999).*Ön Asya'dan Anadolu'ya Tahtakuşlar Rehberi*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Lee, C. (2012). Have Magic, Will Travel': Tourism and Harry Potter's United (magical) Kingdom. *Tourist Studies*, 12(1), 2-69.
- MacCannell, D. (1973). Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings. *American Journal of Sociology*, 79, 589-603.
- MacLeod, N., Shelley, J. ve Morrison, M.A.(2018). The Touring Reader: Understanding The Bibliophile's Experience of Literary Tourism. *Tourism Management*, 67, 388-398.
- Madge, J. (1965). *The Tools of Science an Analytical Description of Social Science Techniques*. Anchor Books Doubleday and Company.
- Mansfield, C. (2015). *Researching Literary Tourism*. Bideford: Shadows Books.
- McLaughlin, D. (2016). The Game's Afoot: Walking as Practice in Sherlockian Literary Geographies. *Literary Geographies*, 2(2), 44-163.
- Mintel (2011). *Literary Tourism-International-September 2011*. London: Mintel International Group.
- Narlı, M. (2007). *Şiir ve Mekan*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Robertson, J. P. ve Radford, L. A. (2009). The Private Uses of Quiet Grandeur: A Meditation on Literary Pilgrimage. *Changing English*, 16(2), 203-209.
- Robinson, M. ve Andersen, H. C. (2002). *Literature and Tourism*. New York: Continuum.

- Rummel, J.F.(1964). *An Introduction to Research Procedures in Education Second Edition*. Harperand Row.
- Russo, A. P. ve Borg, J.(2002). Planning Considerations for Cultural Tourism: A Case Study of Four European Cities. *Tourism Management*, 23, 631-637.
- Stiebel, L.(2004). Hitting the Hot Spots: Literary Tourism as a Research Field with Particular Reference to KwaZulu-Natal South Africa. *Critical Arts: South-North Culturaland Media Studies*, 18(2), 31-44.
- Sutüven, M. S.(1976). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Squire, S. J.(1994). The Cultural Values of LiteraryTourism. *Annals of Tourism Research*, 21 (1), 103-120.
- Squire, S. J.(1996). Literary Tourism and Sustainable Tourism: Promoting “Anne of Green Gables” in Prince Edward Island. *Journal of Sustainable Tourism*, 4(3), 119-134.
- Tırıl, A.(2018). Bir Özel İlgi Turizmi olarak Edebiyat Turizmi ve Türkiye'nin Edebiyat Turizmi Potansiyeli. *IJSHS*, 2 (2), 161-184.
- Trauer, B.(2004). Conceptualizing Special Interest Tourism Frameworks for Analysis. *Tourism Management*, 10, 1-18.
- Vergilius.(2015). *Aeneas*(çeviren: İ. Z. Eyuboğlu). 2. Basım, İstanbul: Payel Yayınları.
- Wang, H. ve Zhang, D.(2016). Comparing Literary Tourism in Mainland China and Taiwan: The Lu Xun Native Place and The Lin Yutang House. *Tourism Management*, 59, 234-253.
- Waysdorf, A. ve Reijnders, S.(2016). Immersion, Authenticity and the Theme Park as Social Space: Experiencing the Wizarding World of Harry Potter. *International Journal of Cultural Studies*, 1-16. doi: 10.1177/1367877916674751.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2003). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F.(1995). 16. Yüzyılda Edremit Kazası. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

İnternet Kaynakları

- Antandros. (t.y). Projelerimiz. Erişim adresi: <https://antandros.org/projeler/> (01.08.2020).
- Doğan, A. (2019). Sabahattin Ali'nin Edremit'i. *Atlas Dergisi*. Erişim adresi: <https://www.atlasdergisi.com/dergide-bu-ay/sabahattin-alinin-edremiti.html> (05.08.2020).
- Dostoevsky Museum.(t.y.). Erişim adresi: <http://eng.md.spb.ru/muzej/> (05.08.2020)
- Harry Potter Turu. (2020). Erişim adresi: https://www.getyourguide.com/tr/discovery/londra-l57/harry-potter-turlar-tc207/?utm_force=0 (05.08.2020).
- <https://www.canakkaletravel.com/haber/mehmet-akif-ersoyun-evi-muze-oldu.html>, “Mehmet Akif Ersoy Evi”. (17.08.2020).
- <https://www.duspatikasi.com/kultur-edebiyat-turlari>. (t.y.). “Edebiyat ve Kültür Turları”. (05.08.2020).
- <https://www.gezgintayfa.com/tur-programi/puslu-kitalar-atlasi/>, “Puslu Kıtalar Atlası Turu”. (17.08.2020).
- <https://www.viator.com/tours/St-Petersburg/Feodor-Dostoyevsky-Petersburg/d908-19557P9> (t.y.). Walking Tour of Saint Petersburg's Feodor Dostoevsky. (20.08.2020).
- James Joyce Centre.(t.y.). Erişim adresi: <https://jamesjoyce.ie/#/>(08.08.2020).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2011). Türkiye'nin Edebiyat Haritası. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/44364,turkiyeedehyatharitasipdf.pdf?0> (08.08.2020).

- Milliyet (2009). “Dan Brown’ı Okuyan Washington’a Koştu”.
<https://www.milliyet.com.tr/pembekar/dan-brown-i-okuyan-washington-a-kostu-1148633> (01.08.2020).
- Özkan, E. (1988). Oktay Akbal ile Sabahattin Ali’nin Mekanlarında. *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/4509/sayfa/1988/4/10/9.xhtml> (17.08.2020).
- Özkök, E. (2004). Da Vinci Şifresi’nin İzinden. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/da-vinci-sifresinin-izinden-gittim-bakin-neler-gordum-201114> (17.08.2020).
- Sabah (2010). “Ahmet Ümit’le İstanbul Hatırası Turu”.
https://www.sabah.com.tr/galeri/kultursanat/ahmet_umitle_istanbul_hatirasi_turu (01.08.2020).
- UNESCO.(2013). Edebiyat Şehirleri. Erişim adresi: <http://www.unesco.org.tr/Pages/519/129/>(20.08.2020).
- UNWTO. (1985). The Role of Recreation Management in the Development of Active Holidays and Special Interest Tourism and Consequent Enrichment of the Holiday Experience. Erişim adresi: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284411382>(20.08.2020).
- UNWTO.(2017). Tourism and Culture. Erişim adresi: <https://www.unwto.org/tourism-and-culture>(20.08.2020).